

ТРАДИЦІЇ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІ РОДИНИ

У статті розглядається питання духовно-морального виховання в українській родині.

Ключові слова: *етноетика, духовно-моральне виховання, національна свідомість.*

Духовно-моральне виховання підростаючого покоління ґрунтується на засадах етнокультурного відродження і розвитку українського народу та передбачає надання широких можливостей для пізнання власної історії, традицій, звичаїв, культури, мови, формування почуття національної гідності. Основою усієї системи виховання в Україні є “національна ідея, яка відіграє роль об’єднуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина” [3, с.100]. Особлива увага акцентується на питанні формування високоморальної особистості, яка усвідомлює свою належність до власного народу, сучасної європейської спільноти у державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття).

Ідеалом виховання в українському суспільстві з давніх-давен була гармонійно розвинена, морально свідома, високоосвічена, соціально активна й національно зріла особистість, яка є носієм кращих надбань національної культури, здатна до самовдосконалення та саморозвитку [3, с.101]. Серед ключових компетенцій якими має володіти сучасна людина виокремлюють ті, що визначають підготовленість до життя у полікультурному суспільстві, здатність підтримувати і поширювати національні цінності та зберігати клімат толерантності і поваги до людей інших культур.

Однією зі сфер впливу на розвиток етичних почуттів дитини є мистецтво, звичаї, традиції власного, які накопичувалися віками і стали справжньою скарбницею морального ідеалу власного народу. Власне традиційність у виховному процесі піддається постійним змінам та уточненням, соціальним впливам пов’язаних із швидкоплинністю та модернізацією сучасного суспільства. Однак, основу суспільної свідомості людина бере з дитинства, з сім’ї, з родинних взаємин, спілкування, взаємовідносини між батьками та їхніх моральних орієнтацій, психологічного клімату у родині, зі здатності батьків долати побутові проблеми, засвоєння і дотримання правил співжиття у сім’ї, поведінки в громадських місцях, поглиблення знань про доброту, повагу, чесність, справедливість, милосердя.

Традиції у виховному процесі визначаються як стійкий елемент духовного життя народу. Сам процес пізнання культурної скарбниці народу не може бути поверхневим, споглядальним. Через пізнання змісту тих чи інших явищ в свідомості дитини формується особистісне ставлення до життєвих цінностей. Вагоме місце в національній системі виховання відводиться родинному вихованню, бо саме з ним пов’язано зародження такої виховної системи, в якій відображаються вимоги народу та його соціальні відносини у поведінці і вчинках людей збережених у його соціально-побутовій, культурній та релігійній спадщині.

У структурі духовно-морального виховання особистості М.Стельмахович вагоме місце відводить формуванню внутрішнього психічного розвитку дитини – свідомості, почуттів, волі, поведінки. Правильно формують моральну свідомість ті

батьки, які дбають, щоб їхні діти знали узвичаєні норми поведінки, моральні заповіді, моральний етикет, що сприяє “виробленню моральних думок та критеріїв оцінки своїх і чужих учинків” [5, с.185]. В свою чергу моральні знання стають переконаннями тоді, коли вони “постійно застосовуються у повсякденному житті сім’ї, пережиті, відчуті та глибоко осмислені” [Там само]. Тобто, здобуті людиною знання стають цінністю лише тоді, коли набувають певної значущості для неї, а значить, включені у практичну діяльність. А будь-який вчинок можна назвати моральним лише тоді, коли він є результатом свідомої волі.

Народна педагогіка, як вдало зазначає В.Струманський, “добре усвідомлювала відносність загальної оцінки вихованості чи невихованості людини і тому орієнтувалась на окремі ситуативні моменти констатації морального змісту вчинку індивіда..., робилась оцінка про відповідність певних дій і вчинків, проявів активності особистості усталеним і прийнятим людиною нормам і зразкам” [7, с.77]. Жертвуючи чимось для інших, людина збагачує свій духовний світ.

Вагоме значення родинна педагогіка відводить обов’язку як усвідомленій нормі діяти так, а не інакше, керуючись моральними знаннями. Особливо це стосується вихованню дітей у сім’ї. М.Стельмахович виокремлює наступні сімейні обов’язки батьків: “любити та належно виховувати своїх дітей, дбати про них, вивести в самостійне життя, давши відповідну професію та можливу матеріальну допомогу при одруженні” [5, с.108]. Однак, належне місце відводиться і обов’язкам дітей перед батьками: “повинні любити й поважати своїх батьків, прислуховуватися до їхніх порад, піклуватися про них у старості” [Там само]. Недарма в народі кажуть: “Шануй батька й неньку й буде тобі скрізь гладенько”, “У добрих батьків добрі діти”, “Хто батька-матір зневажає – того Бог карає”. А про дітей мовлять так: “Син мій, а розум у нього свій”. “Почуття обов’язку, – як зазначає В.Сухомлинський – це не пута, що зв’язують людину. Це справжня людська свобода” [6, с.165], яка дає право вибору власної моральної позиції, ставлення, поглядів тощо.

Здавня традиційним в українській родині було передача певного ремесла від батьків до дітей з метою забезпечення їхнього майбутнього, зокрема вишивання, писанкарства, в’язання, гончарства, ткацтва, різьбярства та ін. Для доброго майстра було за честь навчити власного сина тій справі, якою володіє сам. Про добрих майстрів відгукувалися “Діло майстра величає”, “Очам страшно, а руки зроблять”, “Хто дбає – той і має”, “Ремесло на плечах не висить і хліба не просить, а хліб дає”.

Досить часто заглибившись у проблеми побутового характеру батьки мало приділяють увагу моральному вихованню власних дітей. А це приводить до морального спустошення, відсутності культури почуттів, нездатності до співпереживання, знецінення моральних ідеалів і, зрештою, до загострення взаємовідносин між батьками та дітьми. Ми виокремили наступні причини, які, на нашу думку, найчастіше утруднюють процес формування взаємовідносин між батьками і дітьми: дитина сприймає занадто великий обсяг нової інформації, яку вона, в міру своїх можливостей, не встигає усвідомити, а батьки не мають можливостей чи бажання допомогти їй у цьому; дитина не навчена до самостійної праці, до самоконтролю, а батьки не здійснюють зовнішній контроль і не підтримують її порадами та власними прикладами; негативний приклад з боку старших друзів, братика чи сестрички, сусідських дітей, неконтрольований перегляд телепередач – та байдужість у ставленні до цього власних батьків; висока вимогливість з боку батьків, яка не дає можливості дитині розвинути свої творчі здібності та проявити ініціативність.

Етичні знання корисно давати дитині тоді, коли вона потребує розширення свого морального світогляду, коли вона зацікавлена в одержанні певних відомостей, а не тільки тоді, коли цього прагнуть дорослі. Виховні ситуації батькам варто використовувати повсякчас. Кожне спілкування батьків із дитиною повинно мати виховний характер. Наприклад: дівчинку Оленку мати попросила прибирати в кімнаті, але до цього часу вона сама не прибирала, а тільки допомагала матері. Їй доведеться спочатку добре подумати, з чого краще почати, щоб щось не забути зробити чи не викинути зайвого. Якщо дівчинка попросить маму їй допомогти – та, в свою чергу повинна з розумінням поставитись до цього, бо на дитину покладено певний обов'язок за який вона нестиме відповідальність перед іншими членами родини. Варто заохотити її певною похвалою чи стимулюванням, однак, зважити на те, щоб в майбутньому це стимулювання не стало нормою виконання будь-якої справи. Батькам варто пам'ятати, що коли дитина живе в атмосфері взаємодопомоги, любові, взаєморозуміння, поваги – вона вчиться допомагати іншим, бути справедливою, вчиться любити і співчувати. Коли вона бачить гарний приклад з боку батьків – вчитиметься вирішувати чи буде її вчинок корисним для інших людей; відповідати за особисті успіхи і невдачі; критично оцінювати власні вчинки; керувати своєю поведінкою та емоціями; вчитиметься слухати інших тощо.

Провідною ланкою родинного виховання, важливим феноменом збереження самобутності народу є релігія, що поєднала духовні цінності з особистісними. В легендах, притчах мудро зафіксовані вчинки людей, які власним прикладом вчать моралі та добра. Зокрема, “Притча про блудного сина”, “Притча про сіяча” та ін. “Гарним і шляхетним є завдання батьків виховувати дітей для Бога, для неба, для держави і для народу” [4]. Діти – є дорогоцінним даром для батьків. Однак, найкращі напоумлення, перестороги, погрози, а навіть і покарання є даремні, якщо діти бачитимуть поганий приклад своїх батьків. “Те, що батьки навчають своїми добрими словами, те своїми поганими вчинками перекреслюють. Незаперечним є те, що діти більше наслідують вчинки батьків, аніж їхні поучення” [Там само]. Релігійне виховання вчить послуху, чемності, скромності, правдомовності, поваги та добра, віри та терпеливості. Добрі батьки слідкують за кожним кроком власної дитини, підтримують її діяння в молитві, опіці, підбадьорюють словом. Вони знають, що майбутнє щастя дітей залежить від дбайливої опіки їхнього сьогодення.

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч-метод. Посібник. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості-громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1 (14) – С. 144–150.
3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4-ч. – Х: “Основа”, 2004. – Ч. 2 – 160 с.
4. Петро Мельничук. Християнська родина: батьки і діти. – Львів: “Стрім”, 2007 – 116 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.
6. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. – К.: Рад. шк., 1988. – 284 с.
7. Струманський В.П. Виховна робота в національній школі: Навчальний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 184 с.

In the article the question of spiritual and moral education in Ukrainian family is considered.

Key words: *ethnoethics, spiritual-moral competence, national consciousness.*